

Bureau Mirror, Van Eyck Academie Kerkgebouw en wandschilderkunst

Kerk en Kunst

In gesprek met Rebekka Straetmans, hoofd van Bureau Mirror van de Van Eyck Academie over nieuw eigenaarschap van - een deel van - een kerkgebouw middels een wandschildering.

Tekst: Joost de Wal, kunsthistoricus. Foto's: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Voor Kerk en Kunst bedacht Rebekka Straetmans, hoofd van Mirror, het project- en adviesbureau van de Maastrichtse Jan van Eyck Academie dat het wereldgerichte potentieel van het instituut met de buitenwereld verbindt, een ingenieus concept. Een gevestigde, door de markt gewaardeerde alumnus van de academie brengt in de rooms-katholieke Koepelkerk in Maastricht een wandschildering aan. Deze nagelvaste schildering wordt openbaar geveild. De opbrengst komt ten goede aan de kerk. De koper komt in het bezit van een kunstwerk dat voorgoed bij de kerk in bruikleen zal zijn. Zo ontstaat er letterlijk een nieuw eigenaarschap van een deel van het kerkgebouw. Kunst levert daarmee een concrete bijdrage aan de toekomst en het behoud van het religieuze erfgoed. 'Als ik dit niet voor elkaar krijg, dan weten we hoe moeilijk het is.'

Kerkgebouw

De betonnen Koepelkerk (1922, voltooid in 1953), een modern Gesamtkunstwerk naast het centraal station, is een rijksmonument. Ramen, beelden en schilderijen zijn afkomstig van de belangrijkste Limburgse kunstenaars uit de twintigste eeuw: Charles Eyck, Henri Jonas, Charles Vos, Daan Wildschut. Het is, zegt Straetmans, een kerk met een recalcitrant artistiek verleden.

Het kerkbestuur werd direct gegrepen door haar plan. Ze kreeg groen licht, onder voorwaarde dat monumentenzorg en het bisdom akkoord zouden gaan. 'Monumentenzorg was geen probleem. Ik heb vaker met ze samengewerkt. Ze zeiden: dit is een prachtig project en het is belangrijk dat de kerk ervoor openstaat. De Koepelkerk heeft het niet makkelijk, laten we kijken hoe we kunnen helpen. Onze zegen heb je.' Met het bisdom is het overleg eind 2019 nog gaande. Inrijpende

bestuurlijke veranderingen vertragen de besluitvorming, maar Straetmans heeft goede hoop.

Blijvend

Bij het verzoek van Kerk en Kunst om een ruimtelijke interventie had ze aanvankelijk haar twijfels. 'In eerste instantie vond ik een interventie in een kerk niet echt spannend. Daar was ik ook heel open over. Dat is heel persoonlijk. Ik ben niet echt van de interventies. Naar mijn idee moeten we ervoor zorgen dat kunst een vaste plaats krijgt, streven naar structurele verankering. Als we dat niet kunnen garanderen, of als we dat niet op z'n minst proberen, dan hebben we gefaald.'

Veel hedendaagse kunst in de publieke ruimte heeft voor Straetmans een vluchtig karakter. 'Tijdelijkheid als middel is goed, maar niet als doel. Je kunt wel iets voor een korte termijn doen, maar alleen als het opvolging kent, op welke manier dan ook. Wat mooi is aan het initiatief van het programma Toekomst Religieus Erfgoed, is dat er toch wordt gezocht naar een formule. Zodra je een formule ontwikkelt, garandeer je dat tijdelijkheid een herhaalde tijdelijkheid is. Dan dragen we met z'n allen bij aan iets blijvends.'

Dat betekent wel dat je rekening moet houden met de verschillen tussen kerken, zegt ze. 'Anders heb je een formule die maar op één gebouw past. Wat SETUP organiseerde met de presentatie van een tiental interactieve projecten in de Utrechtse Janskerk, is dus een goed voorbeeld voor alle kerken in Nederland die al een evenementenlocatie zijn. Zij kunnen kijken wat ze daarvan kunnen leren. Misschien ontdekken ze dat het werkt om tien kleine evenementen tegelijk in één kerkruimte samen te brengen. En misschien kunnen ze

meteen iets leren van de communicatie eromheen. Maar als je het project alleen maar ziet als een korte interventie, dan heeft het voor een lange termijn geen effect.'

Wandschilderkunst

Uit alle hedendaagse mogelijkheden koos Straetmans voor de 'klassieke' schilderkunst. Waarom? Waarom geen videokunst? 'Mijn project heet *Ceteris Paribus* ('het overige blijft gelijk'). Dat staat voor een wetenschappelijk experiment met twee onveranderlijke gegevens. Je verandert alleen de context, en omdat je de context verandert kun je de werking meten. Ik zocht twee sterke factoren. Dat werd aan de ene kant de schilderkunst, de koning der kunsten, omdat die de oudste is, en aan de andere kant kerk en religie. Die twee waarden kunnen elkaar aan. Zo oud als het geloof en de religie is ook de schilderkunst. Denk maar aan de grotschilderingen. Geloof en schilderkunst zijn de oerinstincten van de mens. Ze gaan altijd samen. Heb je een tempel, dan heb je kunst. Heb je het geloof, dan vind je versiering.'

'Zo oud als het geloof en de religie is ook de schilderkunst. Die twee waarden kunnen elkaar aan'

Daarnaast, zegt ze, past schilderkunst goed in de traditie van de Van Eyck. De academie werd in 1948 opgericht om kunstenaars op te leiden voor de wederopbouw van katholieke kerken na de Tweede Wereldoorlog.

Bovendien is schilderkunst een sterke partner in de discussie over waarden. Straetmans: 'De kerk stelt: dit gebouw is onze waarde, daar mag je niet op schilderen. Maar van de kunstenaars die ik heb gekozen is een klein werk al duizenden euro's waard. Dus wat is waardevoller: de kerk naar het oordeel van de parochie, of het kunstwerk naar het idee van de verzamelaar? Dat is een mooie krachtmeting.'

'De kunstenaar vraagt: waar kan ik tegenwoordig nog iets maken voor de eeuwigheid? In ons project schilderen we iets in een rijksmonument. Als het goed is, is dat blijvend. Eeuwigheid heeft dus een monetaire waarde.'

'Nog een parallel: veel kunstwerken worden gekocht en dan opgeborgen in een kluis in Zwitserland waar niemand ze meer ziet. Zo ook hier: je koopt de wandschildering, maar het kunstwerk hangt niet in je woonkamer, want het zit in een kerk. Wat doet dat met die kunst? Waarom bezit je het werk? Allemaal aspecten die ik niet had kunnen belichten als ik een ander medium had gekozen. Nee, ik heb er geen seconde aan getwijfeld dat het schilderkunst moest zijn.'

Sportclub

Gaat het project nu om markt en handel, of over kerk en religie? 'Je kunt die twee niet scheiden. De kerk als kerk, als religieuze bezinningsplek, als functionerende kerk, moet meer aan handel denken, wil ze overleven, wil ze niet verworden tot een plek voor een sportclub of tweedehands kledingverkoop. Wil de kerk verder als kerk, dan moet ze erover nadenken hoe ze kan bieden wat ze in huis heeft, zonder haar ziel te verkopen.'

'Wat kerken bezitten, is meestal het gebouw waar ze in huizen. Dat is heel simpel. En zo'n gebouw, bij ons de Koepelkerk, is van waarde. Hoe kun je daar nu iets aan toevoegen wat verkocht kan worden, waarna het geld naar de kerken vloeit? Ik geef inzicht in de manier waarop ze uit hun gebouwde kapitaal inkomsten kunnen genereren. Langs een respectvolle weg.'

'Als kerkeigenaren straks vaststellen: dit werkt, we kunnen nu breder gaan denken over waarde en verkoop, dan zou dat een mooi teken zijn van succes. Maar er is altijd het gevaar dat oude waarden weer worden losgelaten en men toch kookcursussen gaat geven in de kerk. Door nu juist niet naar zulke oplossingen te zoeken, heb ik het mezelf wel moeilijker gemaakt.'

Kunstenaar

Hoe staan de kunstenaars tegenover het project? 'Misschien heb ik een gelukkige greep gedaan, maar alle kunstenaars zeiden: graag! Ik heb ze heel gericht gekozen. Ze moeten werk maken dat waardevol is. Ze moeten in gesprek willen gaan met het kerkbestuur. Ze moeten openstaan voor kritiek. En ze moeten het onderwerp met respect benaderen, dat vind ik belangrijk. Het enige wat ze deed twifelen, was de veiling. Had ik gezegd: breng het daar maar aan, ik betaal je ervoor, dan was dat prima geweest. Maar voor een veiling zijn ze huiverig. Terwijl daar de kern ligt van het project. Het werkelijk zichtbaar maken van waarde, zowel van het kunstwerk als van de kerk, dat vindt iedereen lastig.'

Alle genomineerde kunstenaars zijn puur hedendaags, zegt Straetmans, 'maar het resultaat zou van mij best klassiek mogen zijn. Als een kunstenaar besluit om een Jezus op de muur te schilderen, dan zal niemand daarop tegen zijn. Maar dat is niet aan mij. De invulling ligt bij de kunstenaar. Het werk hoeft ook geen dubbele betekenis te hebben. Het mag kunst zijn voor de kerk. Het mag zelfs religieuze kunst zijn.'

Voor de portfolio worden vier kunstenaars geselecteerd. De opzet is breed en gevarieerd. Uiteindelijk zal het kerkbestuur één kunstenaar kiezen.

'De kerk als kerk, als religieuze bezinningsplek, als functionerende kerk, moet meer aan handel denken, wil ze overleven'

Afronden

Er wacht nog enige onzekerheid, maar Straetmans' doel is helder. 'Ik wil dit project afronden, dan grondig evalueren en het daarna nog drie, vier keer herhalen zodat je echt een formule hebt. Je kunt dan zeggen: zo werkt het, dit kun je doen als je nieuwe inkomsten zoekt, dit betekent het als een kerk een muurschildering verkoopt. Dan ben ik geslaagd.'

Straetmans: 'In het voorjaar van 2020 stond het project op het punt van uitvoering, totdat de noodzakelijke maatregelen om het coronavirus in te dammen alles tot een halt hebben gebracht. Men wacht een beter moment af, want er is niks veranderd aan de intentie het project tot een succes te maken.'//